

Osmanly köşgünde parahor aýalyň ummasyz uly baýlygy: Şekerpara hatyn

Category: Kitapcy,Sözler,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Osmanly köşgünde parahor aýalyň ummasyz uly baýlygy: Şekerpara hatyn OSMANLY KÖSGÜNDE PARAHOR AÝALYŇ UMMASYZ ULY BAÝLYGY: ŞEKERPARA HATYN

Osmanlynyň garaňky döwürleriniň biri bolan Sultan Ybraýym döwrüniň iň syrly ýüzlerinden Şekerpara hatyn patyşa bilen açan dostlugy arkaly ummasyz uly baýlyk toplapdy.

Sultan Ybraýym agasy Myrat IV-den soň tagta geçipdi. Akyl-huşy ýerinde bolmandygy üçin oňa «Däli patyşa» diýilipdir.

Kösem soltanyň hökmürowanlyk sürmäge bolan höwesi we agasynyň kakabaş häsiýeti Sultan Ybraýymyň nerwisini bulaşdyryp taşlapdy.

Daş-tögeregininiň beýemcilik etmegi bilen osmanly köşgi pyssypjurlygyň öýjügine öwrülipdi.

Ýeri gelende şuny aýdyp geçmek gerek: Safranboluly Jynçy Hüseýin atly bir kezzap Goşunyň baş kazylygyna čenli göterilip, adalaty üpjün etmeli kazylaryň ornunu puluny berene satýardы.

Patyşa işini oñarýan häkimleri, döwlet işgärlerini ýa-ha ölüm jezasyna buýurýardy ýa-da ýurduň iň çet künjegine ugradyp, pes wezipä belleýärdi.

Warwari Aly paşa şeýle eden-etdilige we gäbazan hökümete garşy Siwasdan goşuny bilen çykyp, Stambuly eýelemekçi boldy.
Warwarini diňe güýç birikdiren häkimleriniň eden dönükligi togtadyp bildi.

Elbetde, Soltan Ybraýymyň eden gowy işleri-de bardy. Meselem, häzir Emircana ady dakylan Emirgun Ýusup paşany tagta çykan badyna ölüm jezasyna buýurmagy diýseň ýerlikli permandy.

Dördünji Myrat

Sanardan kän erbet hüý-häsiýeti bilen Stambulda ýakasyny tanadan Ýusup paşa Myrat IV-ni arak-şeraba öwrenişdirip, her dürli keýpi-sapalar, meýlisler bilen soltanyň at-abraýyny ýedi gat ýeriň teýine sokupdy.

Ýusup paşa Myrat IV aradan çykansoň ýurdy Eýrana gaçyp gitjek bolanda saklanyp öldürülipdi.

Soltan Ybraýymyň döwründe halanmaýanlar diňe Kösem soltandyr Jynçy Hüseyín ependiden ybarat däldi.

Şekerpara hatyn atly ýene bir haseki (gyrnaklaryň arasyndan patyşa üçin saýlanylyp alynýan zenan) bardy. Onuň para-peşges arkaly toplan baýlygy Jynçy Hüseyíniň baýlygy bilen bäsleşýärdi.

• **Eýupsoltanyň kümmet hekaýasy**

Stambul-Eýupsoltana gidip görenler bilyändirler, ol ýerde «Şekerpara hatyn» kümmeli bar.

Kümmet öwrenilende bolsa içерden hiç hili gubur çykmandyr, çünkü kümmeli gurduran Şekerpara hatynyň bu ýerde jaýlanmandyr.

Geliň, sebäbini bilelikde öwreneliň.

«Şekerpara hatyn» kümmeli

Şekerpara hatyn köşge çerkez gyrnagy bolup gelipdi. Onuň hakyky ady Zöhre Şasuwar hatyn eken.

Köşge aralaşan wagty 1640-42-nji ýyllar bolandygy dürli çeşmelerə agzalýar.

Oňa «Şekerpara» adyny bolsa Soltan Ybraýym dakypdyr.

Şekerpara hernäçe üzümi suwy ýaly gyz bolup görünýänem bolsa, aslyýetinde bir ýaňagy gyşykdy. Oňa «ýakymly, hoşsurat» manysyny bermek üçin şeýle at dakylan bolmaly.

Şekerpara hatynyň köşkde Kösem soltanyň täliminden geçendigini aýtsa bolar. Şonuň üçinem ol syýasy meselelerde aýallaryň nädende güýji öz tarapyna çekip biljekdigini we pozisiýasyny berkidip boljakdygyny hakyky ussadyndan öwrenipdi.

Käbir çeşmeler onuň agramynyň 150 kg bolandygyny aýtsalaram, muny tassyklap biljek düýpli çeşmä ýa-da maglumata gabat gelip bilmedik.

Megerem köp kişi Siwekar soltan bilen Şekerpara slltany bulasdyrýan bolmaly.

Şekerpara hatyny köşkde güýçlendirenem Soltan Ybraýym bilen gatnaşygyndan zyýada oňa owadan gyrnaklary tapyp berýändigidi.

Soltan Ybraýym

Şekerpara Stambul hammamlaryna aýlanyp, sultana mynasyp gyrnaklary gözläp tapardy.

Elbetde, şu ýerde gündogar haremhanasy göz öňüñize gelmesin, çünki Osmanogly dinastiýasyna gyssagly mirasdüşer gerekdi we Soltan Ybraýymyňam akyl-huşy ýerinde däldi. Şonuň üçinem ogul perzent döwletiň derwaýys meselesine öwrülipdi.

Şekerparanyň 1647-nji ýylda Gara Musa paşa durmuşa çykmagy onuň güýjüne güýç goşanam bolsa, güýjuniň esasy gözbaşy Soltan Ybraýymyň nedimesi (ýoldaşy) we syrdaşy bolmagyndan gaýdýardı. Bu güýç soňabaka köşge işi düşen birnâce döwlet işgärinden para alyp, mesele çözämäge başlapdy.

Şekerparanyň iň uly ýalňışlygy gözden düşendir öydüp Kösem sultan bilen bassaşlyga girmegidi.

Şu meselede iki çaklama bar: birinjisi we gowşak hasaplanýan çaklamada Şekerparanyň Kösem sultany horlandygy aýdylýar, beýle zat mümkün däl.

Ikinji çaklama bolsa, Şekerparanyň Kösem sultany ýok saýyp äsgermezligi, netijede köşkde Şekerparanyň Kösemden almytyny almagydyr.

Netijede bu bassaşlygyň soňy Şekerparanyň sürgün edilmegine sebäp bolýar.

Kösem sultan

Şekerparanyň sürgün edilmegi we soñunda onuň orta çykan baýlygyny Naimanyň agzyndan eşdeliň, Naima hem Kösem soltanyň Şekerparanyň burnundan ikli gan getirendigini aýdýar:

«Jumadel-ulanyň üçünji hamis günü (iyul, 1648) musabihelerden Şekerpara hatyn birnäçe işde ady geçýär. Ol golastyndaky adamlaryň arada durmagynda para alyp, hetdinden aşandygy üçin beýleki musabiheler bilen tersleşendigi, mesele boýunça Walyda Soltanyň ony gamçylap jezalandyrandygy eşidilýär. Ýagdaý patyşanyň gulagyna ýetip, şol günüň özünde ýasaýan ýerinden alynýar we Sakyz adasyna sürgün edilýär.

Köplenç ýagdaýda onuň bilen gürrüň etmek üçin Şekerparanyň köşgune barýan Halapdan mazul Hasan paşanyn aýaly Ebe gyzy Hamyda hatyn hem şol wagt onuň ýanynda bolansoň, onuňam sürgüne ýollanmagy buýrulýar. Emma Hamyda hatynyň bir akyllı gýrnagy «Hamyda hatyn men» diýip, özünüň gaýyga mündürilmegini gazanýar. Şeýdip Hamyda hatyn-a halas bolupdyr, gýrnak hem bu hereketi arkaly tanalypdyr.

Şekerparanyň emläginiň muzdasız alynmagy buýrulýar. Onuň ýakyn adamlaryndan Sebzeçi Süleyman we Däde atly iki kişiden soralýar. Şu iki adam Şekerparanyň güýjünden we meşhurlygyn dan peýdapanyp baýapdylar we döwrüniň Karunyna öwrülipdiler. Walyda Soltanyň gurduran kompleksindäki bir otagda 16 sandyk doly jowahyr, altyn-kümüş bolupdyr. Sandyklaryň açaryny Sebzeçi tabşyrypdyr we sandyklar patyşanyň öňüne getirilipdir. Hemmesi Şekerparanyň möhüri bilen açylanda her bir agzyna- burnuna çenli jowahyrdyr merjen bilen doludygy, şeýle-de altyn, rival we gymmatbahaly hindi antikwarlarynyň we başga-da gymmatbahaly sowgatlaryn bardygyny gören patyşa: «Haý, kapyr-a! Maňa agşam çörek almaga pulum ýok diýip ant içerde, gör bak, nämeleri çykdy, hemmesi meň zadym!» diýip gygyrýar.

Oturun ýeri barlananda birgiden zatlar we dürli ýüpeklerden edilen 200 ýorgan tapylýar. Başga-da köp sanly gymmatbaha zatlary bilen 250 käse nagt pul çykýar. Birkuç günden soñ Şekerpara kethudasy Sebzeçi diýilýän Ysmanakçybaşy giýewi Ybraýym Çelebiniň boýny oñrulyp Aksaraý bazaryna zyñylýar. Süleymandyr Däde bolsa gije bogulyp öldürilýär.

Şekerpara hatyny Goçbegogly Pälwan Ahmet aga atly oturdaşy bilen Ibrime sürgün edýärler. Ol gerek-ýarak zadyny Goçbegogluna aýdýar, ol oňa 600 akça berýär, hatyn minnetdarlygyny bildirmek üçin pälwanyň syýyny öpýär, muňa onuň ikisi-de bozulyp aglayáar. Olar Müsür serhedine ýetenlerinde Haýdar Agazada Mämmet paşa gabat gelýär, olam 300 altyn, Müsürde häkim Kiçi Emir paşa 500 teññe sowalga pul berip, mübaşiri (oturdaşy) Ibrime äkidip gelýär».

Şeýlekin dereje ummasyz baýlygy bolan Şekerpara hatyn sürgün ediliipdir, onuň äri Gara Musa paşa-da Ýedikule zyndanynda öldürilipdir.

Ibrim galasyna sürgün edilen Şekerpara hatyn Müsür-Efiopiýa araçäginde ýerleşen bir ýerde ömrüniň ahyryny dileğcilik edip ötürüripdir.

Uly umyt-arzuwlar bilen gurduran Eýupsoltandaky kümmedini bolsa Abdyrahman aga atly biri satyn alypdyr.

Şular ýaly sebäp bilenem Eýupsoltandaky «Şekerpara hatyn» kümmedinde Şekerpara hatyn ýatanok.

Osmanlynyň garaňky döwürleriniň biri bolan Sultan Ybraýym döwrüniň iň syrly yüzlerinden Şekerpara hatyn patyşa bilen açan dostlugu arkaly ummasyz uly baýlyk toplapdy.

Hatda Naimada aýdylýan Sultan Ybraýymyň «Haý, kapyr-a! Maňa aşsam çörek almaga pulum ýok diýip ant içerde, gör bak, nämeleri çykdy, hemmesi meň zadym!» diýen sözlerindenem düşünişimiz ýaly, hut patışanyň özüni-de aldamagy endige öwrüpdir, ýöne onuň baýlygynyň düýp çeşmesi para-peşges hasaplanypdyr.

Mehmet MAZLUM ÇELİK.
celikmehmedmazlum@gmail.com

Ýekşenbe, 26.02.2023 ý. Taryhy makalalar